

Ірина Накашидзе (Днепропетровск, Україна)

ОНОМАСТИЧНІ ЗАСОБИ ТВОРЕННЯ ХУДОЖНЬОГО ОБРАЗУ МІСТА У ЛІРИЦІ ОЛЬГИ ПРЕСІЧ

In the article onomastic means of creating an artistic image of the city are investigated in the lyrics of Olga Pressitch – the Ukrainian-Canadian poet. There is determined, that central city in her creativity is the capital of Ukraine – Kyiv. This is typical for emigration poetry as a manifestation of self-identity. The image of the city is portrayed primarily through toponymic names of streets, buildings and so on. It is revealed that in Olga Pressitch's lyrics world and place names are also presented, that helps to demolish the image of the motherland into the global context.

Keywords: emigration poetry, the image of the city, topos, urbanonim.

Сучасне українське літературознавство неповне без комплексного вивчення творчості письменників, які мешкали на еміграції. Вагоме значення посідає україномовна поезія Канади другої половини ХХ ст. Історія української діаспори в цій країні за період з 1891 р. засвідчує активний розвиток україномовної літератури, у тому числі й поезії, як відгалуження материкової української літератури, як акт національного збереження.

Серед дослідників україномовної поезії Канади – науковці Канади (П. Кравчук, Яр Славутич, Д. Струк, Я. Розумний, О. Гай-Головка та ін.) та України, які недавно долучилися до цієї справи (Л. Скорина, І. Руснак, Л. Селіверстова, П. Сорока, І. Накашидзе та ін.). Проте предметом дослідження ще не була україномовна література в Канаді початку ХХІ ст. Одним із яскравих представників цього періоду є Ольга Пресіч. Так як ім'я поетеси ще маловідоме і недосліджені її творчість, то варто розпочати виклад матеріалу з біографії.

О. Пресіч народилась 27 липня 1967 р. у Києві. У 1991 р. закінчила філологічний факультет Державного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Член Спілки письменників України з 1994 р. У 1996 р. переїхала до Канади з чоловіком – істориком С. Єсельником. Працює в Університеті Вікторії (Канада) викладачем української мови та культурної історії Східної Європи. О. Пресіч є автором двох поетичних збірок: «Імпресії» (1994) і «Дон Жуан та інші примари» (2010), літературознавчих статей про повоєнну діаспорну прозу, зокрема про творчість В. Вишиваного, У. Самчука та ін. У 2014 р. у Києві захистила дисертацію на тему «Повоєнна українська проза в Канаді: проблемно-тематичні, жанрово-стильові пошуки».

Поетична мова О. Пресіч багата на метафори, для неї характерне часте звертання до образів світової літератури. Проте звертається авторка і до українських образів, зокрема калини. Вагоме місце у ліриці поетеси посідає образ міста. Простір поезій О. Пресіч виходить і за межі України, хоча центральним є образ столиці – Києва. Аналіз ономастичних засобів творення образу міста і становить мету даної статті.

Місто завжди приваблювало письменників. «Місто ставало об'єктом зображення письменників як осередок культури, зразок досконалої організації суспільного ладу» (Красненко 2013: 72).

Важливу роль у змалюванні образу міста посідають урбаноніми – власні назви на позначення назв міст та його складових: архітектурних пам'яток, вулиць, площ та ін. топонімів, що передають колорит того чи іншого міста. Ці топоніми передають актуальну знакову інформацію, що містить елементи історичної пам'яті, символічного наповнення. «Серед власних назв художнього твору топоніми мають особливе значення, адже вони, підпорядковуючись загальним законам художнього тексту, є експресивно і стилістично насиченими та визначають його просторовий чинник (топос)» (Хлисту́н 2003: 23).

Вивчення власних назв у контексті художнього твору на сьогодні актуальним, про що свідчать численні роботи про дослідження структурної організації онімного простору, стилістичних функцій онімів,

їх асоціативних зв'язків, співвіднесених із реалізацією конкретного образу. «Процеси декодування міських відомостей є важливою складовою урбаністичної літератури» (Пройдаков 2013: 88).

Останнім часом посилюється увага до образу міста у літературознавчих працях. Наприклад, Красненко О. досліджує образ міста у творчості П. Загребельного, Пройдаков А. – у Ю. Андруховича, Т. Шептицька – у ліриці Б. Бойчука тощо.

Питання про особливий український урбаністичний дискурс належить до пріоритетних напрямів сучасного історико-теоретичного літературного процесу. Грунтовними є праці В. Агеєвої, А. Білої, О. Гусейнової, О. Журавської, Л. Кавун, І. Кравченка, І. Матковської, С. Павличко, О. Харлан, В. Фоменко та ін.

Основні напрямки дослідження стилістичних функцій онімів у художньому тексті представлені в роботах В. Калінкіна, Ю. Карпенка, М. Торчинського, Г. Шотової-Ніколенко, І. Хлистун. Поетика топонімів як елементів художнього образу міста у ліриці О. Пресіч ще не була предметом дослідження, що і зумовлює актуальність обраної теми.

Образ міста посідає особливе місце в системі символів, вироблених історією культури. Ю. Лотман виділяє дві основні сфери міської семіотики: місто як простір і місто як ім'я (Лотман 2000: 320). У пропонованій статті місто трактується саме як простір, але не стільки географічний, стільки антропоморфний, представлений посередництвом опозицій «свій/чужий простір», «місто/село».

Центральне місце в ономастиці О. Пресіч посідає столиця України – місто *Київ* – один з головних національних символів у творчості українських поетів кінця ХХ ст. Насамперед місто постає географічною точкою – місця перебування ліричного героя. Проте образ Києва набуває більш глибокого значення. Насамперед це мала батьківщини самої поетеси, місце, де пройшло її дитинство, юнацькі роки. Цим і обумовлене часте звернення до образу столиці.

Варто наголосити, що топос столиці України топос має безліч ідейно-естетичних модифікацій. «Київ у літературі нового часу постає як місто-текст, місто-протагоніст, місто-Мати або місце інтелектуальної чи духовної ініціації. Здавна центрування питомого

українського простору відбувалося довкола Києва, навіть за часів бездержавного існування українців як нації» (Шептицька 2014: 238). У ліриці О. Пресіч наголошується на цьому різними епітетами, зокрема «*благословенний*».

У ліриці О. Пресіч місто Київ постає з його топографічною конкретикою. Топоніми – назви міських об'єктів, вулиць – є важливими штрихами у змалюванні портрета міста. У збірках «Імпресії» та «Дон Жуан та інші примари» можна виділити такі урбаноніми:

- означені райони Києва: *Поділ, Русанівка, Хрещатий Яр*;
- вулиці: *Андріївський узвіз*;
- будівлі: *Андріївська церква, Софійський собор*.

Урбаноніми є носіями історичної пам'яті міста, «оскільки концентрують у собі знання та кодову інформацію про той чи інший територіальний об'єкт. Вони є важливими елементами створення урбаністичного тексту, адже назва та ім'я певного об'єкта міста є важливою ознакою, що свідчить про власну присутність у навколишньому світі» (Пройдаков 2013: 90). Саме таким урбанонімом у ліриці О. Пресіч і постає *Андріївський узвіз*:

Минуле стиха дихає в обличчя.

Завмерти мить тут може на сторіччя –

Та невловимо-швидко тане день...

Тут за своїм законом час іде (Пресіч 2010: 19)

Проте узвіз постає не тільки особливим історичним місцем столиці. Авторка наділяє вулицю особливою мистецькою атмосферою, адже це дійсно центр Подолу у Києві, де збираються майстри різних творчих напрямів.

Особливе місце в українській поезії, сакральним локусом посідають власні назви церковних храмів, які часто символізують духовність, віру, красу. У ліриці О. Пресіч ці топоніми наділяються глибшим значенням. Так, *Софія Київська* постає символом батьківщини у згадках минулого з теренів далекої країни:

Мені наснилось – вісімнадцять літ,

Софіївських воріт камінна варта,

Здається, руку простягнути варто –

Розтане привид-церква ув імлі (Пресіч 1994: 28).

Таке символічне трактування характерно для поезії української діаспори. Таким чином окреслюються опозиції минуле-сучасне, чужина-батьківщина. Внаслідок цього витворюється не лише візуальний, але й сакральний образ міста. «Українська столиця очима поета-емігранта бачиться цілком інакше, ніж зором людини, звиклої до міського середовища, перенасиченого древніми культурними пам'ятками» (Шептицька 2014: 239)

У збірці «Імпресії» Ольги Пресіч особливе місце у змалюванні образу Києва посідає топонім *Дніпра* як головної водної артерії міста:

Туманная купальська ніч,
Понад *Дніпром* – вогні, вогні...
Дивитися несила...
Тумани пасма сиві... (Пресіч 1994: 29).

Виникає картина пізнього вечора на набережній, що у сучасних реаліях наповнена електричним світлом. Таким чином виникає ще одне трактування Києва як урбаністичного міста, осередку цивілізації, соціальним локусом. Асоціативно подається панорама міського способу буття і виникає опозиція місто-село.

Таким чином, зазначені вище оніми у ліриці О. Пресіч створюють портрет малої батьківщини поетеси – міста Києва, в якому уособлюється те осердя, що надавало їй життєвих і творчих сил. Київ постає географічним і духовним символом усієї України, набуваючи широкого значення. Можна провести паралель із образом Києва у збірці іншого поета-емігранта Б. Бойчука «Київські екслібриси», де поет фактично «здійснює містичний акт привласнення київського простору як свого, як необхідного для дихання та існування» (Шептицька 2014: 239). У обох поетів перед читачами постає не просто прогулянка ліричного героя столицею, а своєрідне паломництво місцями «української сили».

У ліриці О. Пресіч присутні й інші назви міст України: *Львів* і *Полтава*. Якщо назва Полтава постає географічною точкою і згадується в одному вірші, то образ Львова змальований ширше. Авторка називає його «чаклун і лицар» [імпр, 35], «чарівне місто». Серед убранонімів Львова – лише *площа Ринок*.

Зустрічаються у поезії О. Пресіч і світові ойконіми: *Севілья, Кордова, Єлабуз, Нью-Йорк*. У вірші «Папа блазнів» за допомогою топографічних згадок з'являється образ Парижу: *Гревська площа, Собор Нотр-Дам*:

І виділося вбогому – під сінню
Дахів паризьких дивний спів летів
В *Собор* – єдине місце для спасіння
І душ людських згорьованих, і тіл (Пресіч 1994: 16)

Назви далеких територіально від України, допомагають передати патріотичні почуття ліричного героя, вписати його життя у світовий контекст.

Таким чином, місто у художньому творі – це певна організація, що передбачає існування певного просторово-темпорального порядку. Сакральне, соціальне, особисте міського життя співвідносять-ся певним чином, утворюючи власну складну структуру.

У збірках «Імпресії» та «Дон Жуан та інші примари» О. Пресіч образ міста посідає важливе місце. Насамперед йдеться про образ Києва, звернення до якого є виявом національної ідентичності і своєрідним виявом любові до своєї батьківщини. Звернення до образів світових міст лише посилює ці почуття ліричного героя.

У ході дослідження було виявлено, що образ міста поетесою часом змальовується за допомогою використання ономастичних засобів (насамперед використання ойконімів, урбанонімів). Але ці засоби не є основоположними, тому можна стверджувати, що вони є лише одним із стилістичних засобів поезики О. Пресіч.

БІБЛІОГРАФІЯ

Красненко 2013: О. В. Красненко. *Палімпсест міста в історичній прозі П. Загребельного*, Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, № 22 (281), Ч. II, 2013, С. 71–76.

[Krasnenko 2013: O. V. Krasnenko. Palimpsest міста v istorichniy prozi P. Zagrebelynogo, Visnik Luganskykogo natsionalynogo universitetu imeni Tarasa Shevchenka, № 22 (281), Ch. II, 2013, S. 71–76.]

Лотман 2000: Ю. Лотман. *Семіосфера*. СПб, 2000.

[Lotman 2000: Yu. Lotman. Semiosfera. SPb, 2000.]

Пресіч 1994: Ольга Пресіч. *Імпресії*, Київ, 1994.

[Presich 1994: Olyga Presich. Impresii, Київ, 1994.]

Пресіч 2010: Ольга Пресіч. *Дон Жуан та інші примари*, Київ, 2010.

[Presich 2010: Olyga Presich. Don Zhuan ta inshi primari, Київ, 2010.]

Пройдаков 2013: А. І. Пройдаков. *Особливості урбаністичного тексту у романі «Лексикон інтимних міст» Юрія Андруховича*, Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, №22(2), 2013, С. 88–94.

[Proydaikov 2013: A. I. Proydaikov. Osoblivosti urbanistichnogo tekstu u romani «Leksikon intimnih mist» Yuriya Andruhovicha, Visnik Luganskykogo natsionalynogo universitetu imeni Tarasa Shevchenka, №22(2), 2013, S. 88–94.]

Хлистун 2003: Ірина Хлистун. *Топоніми в художньому тексті. (на матеріалі української поезії II пол. XX ст.)*, Урок української, 2003, С. 23–25.

[Hlistun 2003: Irina Hlistun. Toponimi v hudozhnyomu teksti. (na materialy ukrainskykoї poezii II pol. XX st.), Urok ukrainskykoї, 2003, S. 23–25.]

Шептицька 2014: Тетяна Шептицька. *«Київські екслібриси» Богдана Бойчука: українська столиця очима поета-емігранта*, Українознавчий альманах, Випуск 15, 2014, С. 238–240.

[Sheptitsyka 2014: Tetyana Sheptitsyka. «Kiivsyki ekslibrisi» Bogdana Boychuka: ukrainsyka stolitsya ochima poeta-emigranta, Ukraïnoznavchiy alymanah, Vipusk 15, 2014, S. 238–240.]